

*Васюта Юлія Володимирівна,
ад'юнкт кафедри криміналістики
та судової медицини Національної
академії внутрішніх справ*

**МІЖНАРОДНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД:
АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ЗІ СПІЛЬНИМИ СЛІДЧИМИ
ГРУПАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ
ЗЛОЧИНІВ**

Нині особливої значущості набувають розслідування за фактами вчинення міжнародних злочинів. Збирання доказової інформації покладається на національні органи досудового розслідування, компетентні органи іноземних держав, передусім, на спільні слідчі групи (в межах міжнародного співробітництва), а розгляд справ, у свою чергу, відбувається за участі судових органів як в межах держави, так і в міжнародному просторі.

Акцентуємо увагу на діяльності Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). Слід зазначити, що МКС не поступається національним судовим органам, не має повноважень національних судів та не вносить корективи у їхню юрисдикцію, а лише доповнює національні системи кримінального правосуддя.

Основна функціональна спрямованість діяльності МКС – це підсилення національної спроможності України щодо розслідування та розгляду міжнародних злочинів. Відтак, юрисдикція МКС заснована відповідно до принципу комплементарності. Цей підхід породжує низку проблемних питань, зокрема, щодо сумісності положень Римського статуту з нормами Конституції України, що стало однією із причин нератифікації Римського статуту нашою державою.

Одним із шляхів вирішення вищезазначеної правової колізії мало стати внесення змін у ст. 124 Конституції України, де згідно з ч. 6 «Україна може визнати юрисдикцію МКС на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду» [1]. Метою внесення цих змін було усунення правових перешкод до ратифікації Україною Римського статуту та створення передумов для співробітництва з МКС. Однак, попри внесення змін до Основного Закону України щодо визнання юрисдикції МКС, практичну реалізацію цих положень було відтерміновано. Згодом, 03 травня 2022 року, Верховна Рада України ухвалила проєкт Закону про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом (розділ IX² «Особливості співробітництва з Міжнародним кримінальним судом»). Відповідні зміни дозволяють тлумачити цей хід подій як те, що відповідно до ст. 12 Римського статуту держава, яка визнає юрисдикцію, співпрацює із МКС без будь-яких затримок або винятків згідно з ч. 9 Римського статуту [2].

Так, відповідно до ст. 5 Римського статуту юрисдикція МКС поширюється на наступні злочини: 1) злочин геноциду; 2) злочини проти людяності; 3) воєнні злочини; 4) злочин агресії [2]. З огляду на комплексний характер розслідування найбільш тяжких злочинів, створюються спільні слідчі групи, які взаємодіють із Міжнародним кримінальним судом, передаючи їм для розгляду зібрану у ході розслідування інформацію, яка може формувати доказову базу.

Положеннями Римського статуту передбачено процесуальні можливості Прокурора МКС для проведення ефективного розслідування (ст. 54 Статуту). Зокрема, Прокурор може залучати до співпраці будь-яку державу або міжурядову організацію чи механізм відповідно до їхніх повноважень та (або) мандатів; укладати такі угоди чи домовленості, що не суперечать Статуту, які можуть бути необхідні для полегшення співробітництва з боку будь-якої держави, міжурядової організації, особи тощо [2]. Пріоритетним завданням протягом розслідування міжнародних злочинів, зокрема, в період дії воєнного стану, стала необхідність оперативного повноцінного збирання та фіксації доказів. Так, вперше в історії Прокуратури МКС її співробітники беруть участь у спільній слідчій групі, яка збирає доказову інформацію під час розслідування воєнних злочинів та злочинів проти людяності.

Як відомо, 25 квітня 2022 року Офіс Прокурора МКС став учасником спільної слідчої групи (далі – ССГ) щодо можливих міжнародних злочинів, вчинених в Україні, яка була створена відповідними національними органами влади Литви, Польщі та України [3]. Однак, і розділ IX², і ст. 571 КПК не передбачають таку форму участі МКС в створенні та діяльності будь-яких ССГ [4].

У межах міжнародної взаємодії на територію України було делеговано слідчих Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду. Частина міжнародних злочинів, де суб'єктами їх вчинення є вище воєнне та політичне керівництво країни-агресора, підлягає розгляду саме Міжнародним кримінальним судом, а докази, які нині збирають національні органи досудового розслідування, у подальшому буде передано через Прокурора Міжнародного кримінального суду, власне, до цієї судової установи. Так, на стадії збирання доказової інформації постає необхідність додержання вимог, що висувуються Міжнародним кримінальним судом до доказів вчинення злочинів, з метою їх прийнятності у подальших судових процесах [5, с. 255].

Слід зазначити, що встановлення значущості інформації, зібраної учасниками міжнародного кримінального провадження під час розслідування злочинів, не повинно базуватися лише на тому, чи доводить вона винуватість будь-кого або ж свідчить про безпосереднє вчинення правопорушення злочинцем. Будь-яка інформація, отримана під час проведення слідчих процесуальних дій, може виявитися для слідчих ключовим елементом для отримання більш серйозних доказів.

Також за правилами МКС усі матеріали справи, включно із доказами, які могли бути зібрані та передані Офісу Прокурора, згодом можуть бути розкриті для ознайомлення стороні захисту (представникам обвинуваченого) в МКС. Це має особливу значущість під час визначення, яку інформацію збирається надати Офісу Прокурора будь-яка зі сторін. Офіс Прокурора здійснює аналіз переданої їм інформації та з професійної точки зору оцінює важливість наданих відомостей. У свою чергу, лише МКС має повноваження визначати ті чи інші докази допустимими чи недопустимими, а також загалом визначати будь-яку інформацію як доказ або ж відхилити її. Принцип відстеження походження та володіння інформацією/доказами в МКС полягає у «ланцюзі забезпечення збереження інформації/доказів» (chain of custody). Мета створення цього «ланцюга» полягає в тому, щоб уникнути подробиць доказів, які спричинять визнання їх недійсними в Суді. Цей принцип стосується усієї можливої інформації/доказів – паперових та електронних документів, речових доказів, криміналістичних експертиз тощо [6; 7, с. 153–154].

Окрім вищезазначеного, слухною є думка експертно-консультативної групи Ради Європи з підтримки Офісу Генерального прокурора України щодо проблемних аспектів проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп», а саме ч. 1 ст. 571 КПК України «Створення і діяльність спільних слідчих груп». Відповідно до окресленого положення виникає проблема в тлумаченні словосполучення «судове провадження». Участь у судових провадженнях не передбачена в положеннях Другого додаткового протоколу до Європейської конвенції Ради Європи про взаємну допомогу у кримінальних справах від 2001 року й інших документах, а також не вважається елементом загальноприйнятої практики. Можливо, з одного боку, відповідні запропоновані зміни вказують нам на те, що члени спільної слідчої групи можуть представляти докази під час судового провадження, які були зібрані у результаті розслідування, однак, немає очевидних підстав вважати, що ця можливість настільки важлива, щоб включати її у статтю 571 КПК України, оскільки члени групи зможуть брати участь у кримінальному провадженні як свідки згідно з чинними положеннями Кодексу. Проте, з іншого боку, вжиття вищезазначеного словосполучення може служити лише підкресленню ролі спільних слідчих груп у підготовці справ до судового провадження. Відтак, слід конкретизувати вжите словосполучення, оскільки не очевидно, що його використання справді необхідне [8, с. 8–9].

Таким чином, незважаючи на виникнення правових колізій норм національного кримінального законодавства та положень Римського статуту МКС, процедура судового розгляду справ є ефективним правовим інструментом, спрямованим на підтримку міжнародного миру та безпеки. МКС є одним із найвагоміших інститутів

міжнародного кримінального права, який постійно розвивається та впливає на закономірності в розвитку механізмів розслідування спільними слідчими групами міжнародних злочинів і захисту прав людини, забезпечує можливість залучення світового співтовариства до відновлення справедливості та притягнення до кримінальної відповідальності як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 черв.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80>.

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду: міжнародний договір від 17 лип. 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588.

3. Офіс прокурора МКС приєднався до спільної слідчої групи України, Литви та Польщі щодо розслідування злочинів РФ. 25.04.2022. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/ofis-prokurora-mks-prijednavsya-do-spilnoyi-slidcoyi-grupi-ukrayini-litvi-ta-polshhi-shhodo-rozsliduvannya-zlociniv-rf>.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

5. Маник О.В., Маник І.А. Основні властивості доказів воєнних злочинів при їх оцінці Міжнародним кримінальним судом. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу в умовах воєнного стану*: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25 листоп. 2022 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Ф-т № 1. Харків: ХНУВС, 2022. С. 255–257.

6. Посібник зі збору доказів для Міжнародного Кримінального Суду та документування міжнародних злочинів. Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та ВПО. URL: <https://cenoss.org/wp-content/uploads/2020/05/%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA-%D0%B4%D0%BB%D1%8F%D0%9C%D0%9A%D0%A1.pdf>.

7. Юрчишин В.Д. Допустимість та недопустимість інформації/доказів у Міжнародному кримінальному суді: основні положення. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 лист. 2021 р.), відп. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур; НУ «ОЮА». Одеса, 2021. С. 152–156.

8. Експертний висновок експертно-консультативної групи Ради Європи з підтримки Офісу Генерального прокурора України щодо проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо удосконалення діяльності спільних слідчих груп» від 09 черв. 2022 р. 17 с.